

HAPPY 2020!

Niets beter dan een heus nieuwjaarsconcert om de overgang van het oude naar het nieuwe jaar te vieren. Dit jaar brengen enkele Franse grootmeesters de concertzaal tot leven met zuiderse ritmes en bruisende klanken. Klarinetvirtuoze Annelien Van Wauwe trakteert op het zelden uitgevoerde eerste Klarinetconcerto van Carl Maria von Weber. En natuurlijk mogen de gebruikelijke Weense walsen niet ontbreken – eens in de klassieke uitvoering van de walskoningen, dan weer in een hoogromantisch jasje. En Maurice Ravel brengt zijn ultieme hommage aan het genre.

Een Spaanse wervelwind

Na één van de uitvoeringen van Georges Bizets *Carmen* in de Opéra Comique riep Tchaikovsky de opera extatisch uit tot een meesterwerk. Hij voorspelde dat het werk binnen de tien jaar zou uitgroeien tot de meest populaire opera in de wereld. En hij kreeg gelijk: vandaag is *Carmen* één van de meest uitgevoerde opera's wereldwijd. Dat succes maakte Georges Bizet (1838-1875) helaas zelf niet mee. Enkele maanden na de geflopte première overleed hij aan een hartaderbreuk.

De opera, gebaseerd op de gelijknamige novel van Prosper Mérimée, verklankt het Bohemiaanse leven van de Spaanse Carmen en haar talrijke romances. Maar het Parijse publiek vond het verhaal te bruuskerend, vooral de fatale afloop ervan. Ook de muziek klonk hen te exotisch in de oren. Na de dood van Bizet stelde Ernest Guiraud twee suites samen met de hoogtepunten uit de opera. Hij bleef daarbij trouw aan de orkestratie van Bizet. De eerste suite begint al meteen met het bekende thema dat het dramatische lot van Carmen en haar geliefde Don José aankondigt. In de daaropvolgende levendige Aragonaise – een typische Spaanse volksdans – weerklinken gitaren en castagnettes, nagebootst door de strijkers van het orkest. Een lyrisch intermezzo leidt naar een ander volkslied, een arrangement van de aria waarin Carmen de soldaat Don José verleidt om haar vrij te laten. Daarop volgen twee marsen: het opgewekte militaire *Les Dragons d'Alcala*, en de beruchte mars van de stierenvechters.

De klarinet in de hoofdrol

In de tweede helft van de achttiende eeuw zorgden technische verbeteringen aan de klarinet – onder andere de toevoeging van kleppen en wijzigingen aan het mondstuk – voor een uitbreiding van de klankmogelijkheden van het instrument. De klarinet won niet alleen binnen het orkest aan populariteit; ook als solistisch instrument was het plots erg in trek. Eén van de toenmalige klarinetvirtuozen was Heinrich Baermann (1784-1874), ook bekend onder de bijnaam “Rubini van de klarinet”. Zijn virtuoze en homogene spel maakte een zodanige indruk op componist Carl Maria von Weber (1786-1826), dat hij maar liefst vijf grootschalige werken aan hem zou opdragen.

Het *Klarinetconcert nr.1 opus 73* ontstond in 1811 in opdracht van koning Maximiliaan I Jozef van Beieren. In het oorspronkelijke manuscript hield Weber de melodie voor de klarinet eerder eenvoudig en summier, om Baermann zo de ruimte te bieden eigen fraseringen, dynamieken, versieringsnoten en cadenzen toe te voegen. Een halve eeuw later bracht de zoon van Baermann een kopie van de partituur uit, volgens de aanduidingen van zijn vader destijds. De authenticiteit van deze uitgave is echter twijfelachtig, waardoor vandaag verschillende versies van de klarinetsolo in omloop zijn.

Virtuozer van insteek is het bravourestuk *Introduction & Rondo* van de Franse organist, componist en leraar Charles-Marie Widor (1844-1937). Hoewel hij vooral bekend staat om zijn orgelsymfonieën, was Widor ook een graag geziene gast in de Parijse salons, waarvoor hij enkele bijzondere kamermuziekwerken componeerde. Het *Introduction & Rondo* voor klarinet en piano is een commissie van het Parijse Conservatorium, waar het als wedstrijdwerk voor het examen in 1898 diende. Het is een briljant showstuk, met een traag begin en snel virtuoos tweede deel. Later pikte ook de Parijse Opera het werk op als auditiestuk. Aan het einde van zijn leven, in 1935, arrangeerde Widor het zelf voor klarinet en orkest.

Walskoningen

Tot vandaag weerklinken de walsmelodieën van ‘vader van de wals’ Johann Strauss I (1804-1849) en diens zoon, ‘walskoning’ Johann Strauss II (1825-1899) tijdens het traditionele nieuwjaarsconcert dat vanuit de Weense Musikverein uitgezonden wordt over de hele wereld. Aan het begin van de 19de eeuw genoot de dans nochtans weinig populariteit, al zeker niet in de hogere kringen. Maar in een periode waarin de Weense wals als een “aansporing tot zondige passie” gezien werd, bracht Strauss Sr. het genre door een verfijnde orkestratie en kwalitatieve uitvoering vanuit de Weense kroegen in de bal- en concertzalen. Niet veel later ontpopte zijn zoon Strauss Jr. zich tot de nieuwe walskoning: hij bracht de melodische en structurele mogelijkheden van het genre tot een hoogtepunt, en met zijn walsen, polka’s en marsen veroverde hij Europa en de Verenigde Staten. Zijn meest uitgevoerde werk is ongetwijfeld *An der schönen blauen Donau*. Vreemd genoeg kende deze wals in Wenen zelf geen succes. Maar tijdens een concert voor de Wereldtentoonstelling in Parijs in 1889 werd het werk als toegift gespeeld, én toegejuicht.

Van grootmeester Richard Strauss (1864-1949) wordt soms gedacht dat hij familie was van Strauss Sr. en Jr. Maar ze delen noch bloedband, noch stijl. Richard Strauss had niets met de Weense wals. Alleen in zijn opera *Der Rosenkavalier* uit 1910 weerklinken er enkele. Strauss componeerde deze “komedie voor muziek” in samenwerking met zijn vaste librettist Hugo Hofmannstal, met wie hij al eerder had samengewerkt voor de opera *Elektra*. Qua stijlbreuk kon het tellen: na het vernieuwende, hoogromantische *Elektra* presenteerde Strauss plots een luchtige opera, naar het model van Mozartopera’s als *Le Nozze di Figaro* en *Così fan tutte*. Het aanstekelijke verhaal doet alvast erg denken aan diens komische opera’s, inclusief geheime verhoudingen, verkleedpartijen en misverstanden. *Der Rosenkavalier* was dan ook een onmiddellijk succes. Jaren later bundelde Strauss de prelude en enkele hoogpunten uit de kaleidoscopische opera tot een suite.

Een laatste wals

Maurice Ravel (1875-1937) had een voorliefde voor de wals: hij gebruikte hem in *L'Heure Espagnole*, *Ma Mère L'Oye* en in zijn *Valses nobles et sentimentales*. *La Valse* is zijn ultieme hommage aan het genre. Maar in 1920 was niets nog wat het ooit geweest was. Tussen de onschuldige *Valses nobles et sentimentales* en het dramatische *La Valse* ligt de gruwel van de Eerste Wereldoorlog. "Ik heb het werk ontworpen als een choreografisch gedicht," schreef Ravel, "als een soort apotheose van de Weense wals, in mijn geest vermengd met een grillige en fatale werveling. Ik heb me die wals voorgesteld in het kader van een keizerlijk paleis, omstreeks 1855." Met die "fatale werveling" verwees Ravel niet alleen naar de trauma's en het geweld van de oorlog, maar ook naar het verdwijnen van de oude negentiende-eeuwse romantische levenskunst, waarvan de Weense wals een zorgeloze exponent was.

Toelichting door Aurélie Walschaert

Brussels Philharmonic is een instelling van de Vlaamse Gemeenschap.

- www.brusselsphilharmonic.be
- facebook.com/brusselsphilharmonic
- twitter.com/brusselsphil
- youtube.com/brusselsphilharmonic
- [@brusselsphilharmonic](https://instagram.com/brusselsphilharmonic)